

Eckhardt Sándor:

Magyarságtudomány

Nem jó szó és mégis szükséges. Létrejött összefügg azzal a szükséglettel, hogy a magyarsággal foglalkozó tudományokat közös névvel jelöljük; tehát van magyar történettudomány, magyar néprajz, magyar antropológia, magyar nyelvtudomány stb. és van magyarságtudomány, ha mindezt a magyarság felől és nem a tudományok épületének ablakaiból nézzük.

A magyarságtudomány szó tehát inkább újabb szempontot, a nemzeti organizmus szempontját fedti, és nem valami új tudományok jelölésére szolgál.

Jobban megértjük ezt, ha egy futó pillantást vetünk a magyar szellemi tudományok kifejlődésére. Az egyes tudományágak, melyek eddig a magyarsággal foglalkoztak, mind annak a szükségletnek feleltek meg, hogy a külföldi, nyugati tudományos diszciplínákhoz szabva, gyarapítsák a magyar nemzetre vonatkozó ismereteinket. Így jött létre legelőször a magyar történettudomány, még a XVIII. században, külföldi mintára, de magyar célokkal. Később, a romantika idején, kialakul a magyar irodalomtudomány és a magyar nyelvészet, mert a romantikus nemzetszemlélet a történelmen kívül főleg ebben a két ismeretágban találta meg a szelleméhez legméltóbb tanulmányi anyagot.

Erre következik a magyar tudományosságban az európai beilleszkedés teljességének korszaka. Akkor már – ha a mindig nemzeti célokat szolgáló történettudományt leszámítjuk – elsősorban nem arról volt szó, hogy a magyarságot tanulmányozzák, hanem arról, hogy a magyar tudományosság felismervén nagy elmaradottságát, olyan tudományos nemzedéket neveljen ki, mely lépést tud tartani az egész európai tudományos világgal, részt vesz annak munkájában, indoeurópai nyelvészetben, görög filológiában, egyiptológiában, szemitológiában, csak úgy mint az antropológiában, vagy másutt.

Senki sem kicsinyelheti le a magyar tudományosságnak ezt a hősi, úttörő korszakát, mert akkor vetették meg a komoly tudományos alapokat, melyekre aztán a magyar épületet is emelni lehetett. Hogy mi történt itt, arra a legjobb példa a magyar nyelvtudomány esete. Egy feltöretlen területet kereső német nyelvész, Budenz József jött el hozzánk Budapestre, hogy az összehasonlító nyelvtudomány módszerét a finn-ugor nyelvekre alkalmazza, s az ő vezetésével jutott ki a magyar nyelvtudomány a dilettantizmus útvesztőjéből: tehát a magyarságismeretnek ebben a talán legfontosabb ágában is először a nemzeti céltól teljesen függetlenül, az abszolút tudomány jegyében találták meg a helyes kiindulási pontot.

A XX. század elején aztán mindjobban lehetett észlelni, hogy a magyar szellemi tudományok lassan-lassan a nemzeti célok szolgálata felé fordulnak. A fejlődés az egyes tudományok természete szerint különböző tempóban és zökkenőkkel történt. A nyelvészetben az összehasonlító módszer és a finn-ugor nyelvek öncélú tanulmányozása mellett mind több teret nyert a tiszta magyar nyelvészet, az orientaliztikában előnyomultak a magyar őstörténet szempontjai, sőt a görög-latin stúdiumokban is a magyar történettel és a magyar szellemi élettel szorosabban összefüggő bizantinológia és humanizmus-történet vette át a vezető szerepet. Az irodalomtörténet kutatói között a germanisták keresték először a magyar és német irodalom kapcsolatait, őket követték a francia, az olasz és a többi nyelvek és művelődéstörténetek művelői.

Megvoltak ennek a hungarológia, vagy ha tetszik magyarságtudomány felé fejlődésnek a hátrányai is. A sajátos nemzeti célok szolgálata nem járt minden veszteség nélkül. Sok esetben le kellett mondani az európai, univerzalisztikus emberi célú tudományos kutatásban való részvételtől, elismertetésről: sokszor nagy meghódított területeket hagyunk el, ahol a magyar tudományosság már jelentékeny tekintélyt vívott ki magának, mint például a sémi filológiában. S érezzük ma is, hogy kellenének emberek, akik a régi vonalban folytatnák a munkát, hogy ismereteink ne csak a partikuláris nemzeti szempontok irányába fejlődjenek, hogy megtartsuk azt a széles egyetemes távlatot, mely minden emberi tudásnak feltétele. Egyes tudományágakban, mint például a római jogban, ókori történetben, klasszikus régészetben vagy a világtörténelemben éppen e miatt a magyarcélúság miatt szinte pangás állott be és még a fennálló tudományos órhelyek ellátása is nagy nehézségekbe ütközik.

És mégis nyilvánvaló, hogy az a lassú, szinte öntudatlan fejlődés, mely a magyar tudományt a magyarságtudomány felé hajtotta, nem volt sem eléggé szerves, sem eléggé öntudatos. Az egyes disciplinák mintegy összehajlottak a magyarság felé, mint egybe futó vonalak, amelyek azonban nem érik el egymást. A közös, előre megállapított program hiányzott. Másképp állott volna a dolog, ha a tudományos világ nézőpontjait a magyarság felől választotta volna ki, azt keresvén: milyen az a tudományos program, mely a magyarság teljes tudományos megismeréséhez vezet? Ezt az egységes nagy tervet az egyes tudományosságok művelői sohasem igyekeztek teljesen világosan megrajzolni, inkább csak tudományuk nemes mellékterményeként alakult ki valami egységbelátás, halvány körvonalakkal.

S ha valaki azt kérdezné: hát már most a magyarságtudomány panacea, mely megoldja a függőben levő kérdéseket? Új módszer, mely különb, mint amit eddig alkalmaztak? Új tudomány, mely fölöslegessé teszi a többit?

Sietve feleljük: a magyarságtudomány szóban nem valami új tudomány, vagy új módszer rejlik, hanem csupán olyan program, mely a magyarsággal foglalkozó tudományok célkitűzéseit mind magában foglalja és azokat organikusan kiegészíti, összekapcsolja.

A magyarságtudományba beletartozik tehát a magyar történettudomány minden ágazata, nyelvtudomány, irodalomtörténet, jogtörténet, zenetörténet, néprajz, embertan, népiségtörténet, emberföldrajz, társadalomtörténet, archeológia, sőt még a magyar föld növény- és állatvilágának tudománya is. Mindaz az emberi és természeti adottság, ami a magyarságot jellemzi, mindaz a környezet, ami a múltban és jelenben körülveszi. Figyelme kiterjed tehát a környező népekre is, melyekkel szimbiózisban él, azok történetére, néprajzára stb., amennyiben a magyarsággal valamilyen vonatkozásban vannak. A magyarságtudomány ideális értelemben felöleli a külföldi magyarság ismeretét is, akár Nagy-Magyarország történeti egységében, akár tengerentúli diaszpóráiban.

Ambiciózus terv és nyilvánvaló, hogy végrehajtásához a nemzedékek hosszú sora sem lenne elég. De mint láttuk, már a múltban is a tudósok százai munkálkodtak rajta. Így inkább arról van szó, amit a francia »mise au point«-nak nevez: tisztázni kell a célkitűzéseket, felismerni a magyarságtudomány épületében tátongó hiányokat, programot készíteni azok betöltésére, összekapcsolni a meglévő törekvéseket a közös nagy cél érdekében.

Erre a célra alapítottuk 1939-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán a Magyarságtudományi Intézetet az összes érdekelt tanszékek bevonásával.

A Magyarságtudományi Intézet tagintézeteket foglal magában, melyek működését nem óhajtja befolyásolni, de amelyek éppen csatlakozásukkal tanúsították, hogy részt akarnak venni a közös munkában. Belépett az embertani, a fonetikai, a kelet-ázsiai, a magyar irodalomtörténeti, a magyar népiségtörténeti, a magyar nyelvtudományi, a magyar történeti, a művelődéstörténeti, a néprajzi, a belső-ázsiai, a török filológiai és magyar őstörténeti intézet és a történeti szeminárium.

Nem lehet tagadni, hogy a magyarságtudományi intézet megalapításánál politikai elgondolások is lelkesítették azokat, akik az ügyet felkarolták. De ezek nem pártpolitikai, hanem nemzetpolitikai szempontok voltak. A világháború óta talán minden eddig megingathatatlanak vélt eszmét és eszményt ki kezdett a bomlás, s nem csekély mértékben ingott meg éppen a nemzetiségi tudat. Ma, a nemzeti eszme

maximális, mindent elsőprő túlradásában éppen a magyar nemzeti eszme került veszedelmes örvénylések közé, melyek a nemzet hajóját a fenék felé húzzák.

Ezek ellen a nemzetellenes áramlatok ellen, melyek a legkülönbélebb forrásokból kapják lökő erejüket, nincs más védelem, mint a nemzeti tudat megerősítése minél szélesebb rétegekben. S itt vár a magyarságtudományokkal foglalkozó tudósokra a nagy nemzeti feladat: felvilágosítani, tanítani szóban és írásban, katedráról és könyvekben a magyar nagyközönséget, mindenkit, akihez elér, arról amit nem tud: eszébe juttatni, kimélyíteni mindazt, amit elfelejtett, amióta az iskola kapui bezárultak mögötte.

Hiszen ez a nagyközönség igen keveset tud – és azt is rosszul tudja – nemzetének történeti múltjáról, származásáról, máskülönbem nem szednék rá olyan könnyen a kontárok seregei, akik egyik évben a japánival, másikkban a kínáival, harmadikkban a hinduival, a negyedikben a maorival, esetleg a baszkkkal rokonítják, egyenlő fanatizmussal és tudatlansággal, nagy tudós nemzedékek kitarató munkájának semibevevésével.

Keveset vagy semmit sem tud nemes, eredeti, páratlanul álló nyelvről, melyet csak kevesen védnek meg önmagukban az idegen szólas- és gondolkodásmód ellen, vagy ha megvédeni próbálják, még ehhez a védő munkához is esetenül, féltudományos nézetekkel fognak hozzá, feláldozva a benne rejlő nemzeti és európai értékeket. S míg az egyik oldalon ott áll a nemzetiségét semmibe vevő szülő, ki gyermekét saját hazájában idegen nyelvű iskolába küldi, a másikon ott okvetetlenkedik a dilettáns nyelvészkedő, aki önmagát tekinti az egyetlen tudományos tekintélynek, aki a legszívesebben átírná az egész magyar irodalmat saját tudatlanságának normáira, s ott a nyelvvédő, aki idegen hanglejtéssel és képzéssel ejti azt a nyelvet, melynek szolgálatában előőrsi szerepet vállalt.

És még teljesebb egyenetlenség uralkodik magának a nemzetfogalomnak a terén, melyet ki-ki a maga lelkében kialakít, ami különben természetes is. Mint ahogy a vallás formája ugyanazon valláson belül különböző lehet az egyszerű munkástól Prohászka Ottokárig, úgy a nemzetről alkotott fogalom is részleteiben helyes vagy ésszerű, különböző alakú, intenzitású aszerint, hogy egy szántóvető gazda, gyári munkás, tanító, közhivatalnok, katona vagy egy Teleki Pál lelkületét elemezzük. De mint a vallási életben is az érzület és akarat dönt és a »lelki szegények« épp oly közvetlen kapcsolatban élhetnek Istennel, mint a misztikus élménnyel telített nagy püspök, úgy van ez a nemzeti életben is: a kisembert épp úgy az életáldozatig menő ragaszkodás fűti, mikor hazájáért harcol a harcmezőn, mint a hazájáért tragikus aggódással telített politikust.

Ezeket tehát nem kell felvilágosítani, mert ők harcukban mindig erősek lesznek. Ellenben mikor már ezt az érzületet, a nemzetiséghez való tartozás érzését ingatják nagy eszmeáramlatok, mint a forradalmak idején és azóta is mind a mai napig, akkor már a tudós sem lehet közömbös a körülötte felcsapó tudatlansággal és bomlási jelenségekkel szemben, ki kell állnia neki is a porondra, hogy elmondja milyen történeti és erkölcsi igazságokat kell vallania, milyen kötelezettségeket vállalnia mindenkinek, aki magát magyarnak tartja. Tanítani kell, hová tartozik, milyen nagy történelmi örökség letéteményese, melyet – akármilyen kis geopolitikai egység betöltője is – csorbíthatatlanul kell a jövő nemzedéknek átadnia. Ki mondja, ki magyarázza el a vallás tételeit, ha nem a vallás hivatott őre, a pap? És ki hivatott annak a szabatos megjelölésére, mi a nemzetiség hagyománya, ha nem a tudós, aki egész életét a hagyománykutatásnak szentelte?

Sokszor szemére hányták a tudós világnak, hogy elzárkózik a közönség elől, tudós folyóirataiba, szűk körű társaságaiba vonul és eredményei csak nehezen jutnak el a nagyközönséghez, mert a népszerűsítést méltóságán aluli foglalkozásnak tartja.

A Magyarságtudományi Intézet egyik főfeladatának tekinti, hogy a közönséget nevelje, friss eleven kontaktusban tartsa a tudomány eredményeivel. A félműveltség, a tudományos dilettantizmus sokszor nem okoz nagyobb bajt, ha ártatlan témákkal babrál, ha hatása nem terjed túl egy vendéglő asztaltársaságán, vagy a minden dilettánszt körülvevő, bámuló szűk környezetben. De a dilettantizmus sajnos, ma már a litterátusok körében dühöng, nagy tudományos eredményekkel áll gátlás nélkül szembe, társadalompolitikai dogmákat állít fel, és kíméletlenül szidja, piszkolja a komoly tudományt, dührohamaiban magával

sodor nagy tömegeket, heves indulatú és tetszetős jelszavak iránt fogékony elméket. Nálunk a »ne sutor ultra crepidam« bölcs tanácsát csak az írópolitikusnak szabad áthágni. Innen az a rettenetes szellemi zűrzavar, ami a magyar közönség látását ma elhomályosítja és ami különösen az ifjúságot kábítja-csábítja. A részletigazságból dogmát csinálni és a kérdésnek csak egy oldalát vizsgálni: az ma tisztelt és nemes mesterség, melyből nemcsak megélni, hanem másokat tönkretenni is lehet.

Ebben a káoszban vállalkozik a Magyarságtudományi Intézet arra, hogy minden erejének megfeszítésével részt vegyen a felvilágosító munkában. Előadássorozatok rendezésével, ahol aktuális, a nemzet életét mélyen érintő kérdések kapnak szigorúan tudományos és éppen ezért mindenki számára érthető megvilágítást. (Mert a vérbeli tudós a legnehezebb dolgokat is közérthető nyelven tudja elmondani.) Ilyen volt a történeti és népműveltség összefüggéseiről tartott előadasciklus; melynek tanulságait az »Úr és paraszt a magyar élet egységében« című kötetében közölte az Intézet. Ilyen az Erdély népeiről tartott egyetemi kurzus, melynek eredményeit a napokban kapta meg a magyar olvasóközönség.

A magyar nyelv kultuszát óhajtotta szolgálni az Intézet azzal, hogy a helyes ejtési verseny megszervezését magára vállalta, s ezzel az egyetem hallgatói között a szép magyar szó presztízsét növelte. A magyar beszéd ünnepei lettek ezek a versenyek: aki egyszer végig hallgatta őket, felejtetetlen emlékül vitte magával a szép zengésű, helyes mondatlejtésű, szabatos, magyar hangképzésű beszédpróbákat, holott azelőtt tán ügyet sem vetett arra, hogy magyar és magyar beszéd között különbség lehet szépség és tökéletesség szempontjából.

Egy magyarságtudományi munkatervben a népműveltségnek, melyet mély kultúrának is szoktak nevezni, különös figyelem jár ki. Így vállalkozott az Intézet egy igen terjedelmes néprajzkutatási program végrehajtására. Megindította az »Új magyar népköltési gyűjtemény«-t a réginél kritikusabb, a modern etnológiai kutatásoknak megfelelő módszerrel gyűjtve és kiadva népmeséket és a nép körében elterjedt egyéb szájhagyományi termékeket. »Falu, tanya, mezőváros« című sorozatában népközösségi monográfiákat ad ki, melyek elseje egy falu teljes társadalmi képét nyújtja, másika egy falu teljes zenei életét rajzolja. De még nagyobbra is vállalkozott: megindította a Néprajzi Atlasz előmunkálatait, úgy hogy ennek a nagy költséggel járó kiadványnak az első füzeté már a közel jövőben meg is jelenik.

A programban elsőrendű helyet foglal el a népiségtörténet és a vele szoros kapcsolatban élő településtörténet. Itt különösen érezhető az Intézet alapításának tendenciája: nem programot akar adni a már meglévő kutatóknak, hanem ahol már kialakult módszer és célkitűzés van, ott anyagi segítséggel járul hozzá, hogy a munkálatok nagyobb lendületet vehessenek. Laikus ember nehezen érti meg, milyen fontos például a településtörténész számára a család-és helynevek pontos ismerete: az Intézet programjába vette tehát egy minél teljesebb hely- és családnévgyűjtemény felállítását, amely aztán minden történésznek, etnográfusnak és nyelvésznek rendelkezésére áll.

Messzebbi célkitűzéseink között vannak a magyar műveltség és társadalom, a magyar életformák történetére és mai állapotára vonatkozó tanulmányok, a világmagyarság, a magyarság és a többi nemzetiségek összefüggései, az elszigetelt magyar népcsoportok tanulmányozása, a magyarság lelki alkatára vonatkozó kutatások, a magyar művészet és népművészet történetének és a magyar őstörténeti tanulmányoknak elmélyítése, valamint a magyar antropológia hathatós támogatása.

Külön feladatok várnak az intézetre a magyar irodalomtörténeti kutatás terén: így különösen a régibb magyar irodalom hozzáférhetővé tétele körül van sok tennivaló.

Mindebből világosan látszik, hogy a Magyarságtudományi Intézet és a vele összefüggő kiadványok és folyóiratok nem csupán a népi műveltséggel foglalkozó tudományok munkálására ösztönöznek, hanem az egész magyar műveltség, múlt és jelen, történelmi és népi kultúra, magas és mély műveltség megismerését és megismertetését szolgálják.

A Pázmány Péter Egyetem Magyarságtudományi Intézete nem áll egyedül e célkitűzésével. Valami hasonlóra gondolt Teleki Pál is, mikor a Táj- és Népkutató Intézetet felállította, csak itt a hangsúly a falusi magyarság társadalmi életének tanulmányozásán volt, míg nevelőprogramjának céljaként nem a

tudományos közlés, az előadások útján való felvilágosítás szerepelt, hanem a néppel foglalkozó felsőbb osztálybelieknek, tanítóknak, jegyzőknek, orvosoknak stb. szintetikus látásra szoktatása.

Tisztára tudományos céllal létesítette nemrégiben Hóman Bálint is a Teleki Pálról elnevezett Tudományos Intézetet, ahol a szintén Teleki égisze alatt működő államtudományi intézet társult egy újonnan alapított településtörténeti és a szintén Hóman Bálint alapította Erdélyi Tudományos Intézettel. Sőt az új intézmény programbeszédében a miniszter is kijelentette, hogy új intézete szoros együttműködésben óhajt együtt dolgozni a már meglévő és hasonló céllal működő történeti intézetekkel, de elsősorban a Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtudományi Intézetével, amivel magas helyről nyert elismeretést az intézet célkitűzése és eredményes munkája.

Mindezek az intézetek nem óhajtanak egymásnak versenyt támasztani, hiszen a magyarságtudomány oly óriási területeket ölel fel, hogy mindegyik kifejlesztheti saját, vezetői tudományos egyéniségének megfelelő programját.

Az együttműködésre kitűnő példát kaptunk a közelmúltban. A Magyarságtudományi Intézet felvette programjába a népnyelv rendszeres felkutatását, sőt a nyelvatlasz megszerkesztését is, s e célból a kutatók számára külön tanfolyamokat is szervezett. Az elmúlt hetekben pedig összehívta a vidéki egyetemek és az Erdélyi Tudományos Intézet képviselőit, hogy az országot munkaterületekre felosszák s a gyűjtés és feljegyzés módszereire nézve megállapodjanak. A megbeszélés – ez volt magyar nyelvészek első kongresszusa! – kitűnő eredménnyel végződött: az országnak ez a vértelen és hasznos felosztása megtörtént, a hangjelölések dolgában végleges megegyezésre jutottak, sőt a nyelvatlasz szerkesztésének általános elveit is tisztázták, úgy hogy most a munka megindulhat, anélkül hogy a kutatók egymást kereszteznék, s oly módon, hogy a részletekben végzett munkát könnyen lehet majd egybehangolni.

Ez a folyóirat is, melyet tudós szerkesztője, ki a népi műveltség egyik leghivatottabb ismerője és kutatója, most a Magyarságtudományi Intézet pártfogásával újra megindított, az intézet sokoldalú, de makacsul egyirányú munkatervének szolgálatába óhajt állni. Címében a szerkesztő már régen hitvallást tett azon tudományos program mellett, melyet fentebb vázoltunk és amely az egyetem tudományos intézetének alapításánál szemünk előtt lebegett.

De új alakjában, nagyobb terjedelmével, a tudományos világ fokozottabb közreműködésével még hathatósabban szolgálhatja majd mint a múltban, szorongattatásai közepette mind forróbban szeretett magyarságunk ügyét, amikor a tudományos világ és a nagyközönség összekötő szervéül kínálkozik.

(Magyarságtudomány. 1942. 1–7.p.)